

„ZORUG AZ ERDŐ, HANGZIK A MEZŐ...”

Kivirágzott a diófa... Népi gyermekjátékok, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1977

A gyermek játéka a lélek mélységeiből fakad. A gyermek nem is lehet meg játék nélkül, hacsak környezete nem kényszeríti természetes fejlődésével ellentétes magatartásra. A játék gondolkodást, szellemi munkát igénylő elfoglaltság, mely mulattat a lelki felfrissülés vagy unalomkergetés ösztönével. A hagyományos játékkincset tulajdonképpen egyik gyermeknemzedék a másiktól veszi át az együttjátszás alkalmával. Ezt a játéktevékenységet igyekszik fejleszteni a *Kivirágzott a diófa...* című népi gyermekjátékok gyűjteménye, melyről az utószóban a következőket írják a szerkesztők: a könyv a „gyerekeké, akik szeretnek játszani, nézelődni, okosodni vagy okoskodni, mulatni és ügyeskedni, olvasni és rajzolni, válogatni, töprengeni, nyomozni az ismeretlen után — s elgondolkodni ilyen-olyan csodás dolgokon”.

A kötet anyaga, hetvenegy gyermekjáték, gyűjtési idő szempontjából igen széles skálán mozog; egy részét az első világháború előtt jegyezték le, másik része a két világháború közötti időszak gyűjtési munkájának eredménye, a harmadik pedig az 1960—70 körüli évekből való. „Szeretnénk megidézni számotokra az idős parasztemberek, asszonyok fiatalkorának friss jókedvét, amelyről ők maguk szívbéli gyönyörűséggel meséltek nekünk. Kár lenne, ha ezek a játékok velük együtt elmúlnának, elfelejtődnének” — olvashatjuk az előszóban, és egyet kell értenünk a szerkesztőkkel.

A gyűjtemény tizennégy játékfajta mutat be részletes cselekményleírással, a kiszámolókat, énekes leányjátékokat dallammal együtt közli. A rajzok, ábrák segítenek eligazítani bennünket a játékok menetében. Az egyes játékfajták bevezetőjében részletes ismertető olvashatunk kialakulásuk történetéről és továbbfejlődésükről. Az énekes-táncos körjátékok vezetik be a kötet anyagát: párválasztók, leánykérők, hidas játékok, zálogos játékok, kiolvasók, majd a dallamkísérettel ritkábban előforduló fogócskák és bújócskák, küzdőjátékok, mozdulatutánzó, ugrálójátékok és népi sportjátékok gazdagítják játékkincsünket és néprajzi ismereteinket.

A szöveges játékoknál az átvevők nem sokat törődtek a szöveg értelmével, arra ügyeltek csupán, hogy a szavak jól énekelhetők legyenek, szép dallamhoz fűződjenek és jól lehessen rájuk táncolni, azaz a ritmusuk élénk legyen. A régi magyar népdalköltészet és népzene számos témekének töredéke ma is él gyermekjáték formájában, de tánc történeti értékű játékaink jelentőségéről sem szabad megfeledkezni. Ugyanakkor gyakran előfordul, hogy régi szokásokat, hagyományokat őriznek a szö-

vegek, mint pl. Fújjad, fújjad, jó katona — a verbuválás emlékét; Adjon Isten lassú esőt, / hadd mossa el mind a kettőt — párosító részletet; Szita, szita, péntek, / szerelem csütörtök, / dob szerda! — ráolvasótöredéket stb.

Gyakran, mint azt a kötet hidas játékaiban is tapasztalhatjuk, emlékeztető történelmi események, kiemelkedő személyek is hagytak maradandó nyomot játékaik szövegében, pl. a Lengyel László-játék „Lengyel László jó királyunk”-at, egy másik viszont „Szent Erzsébet hídja”-t említi. Tehát a XV. század közepének történelmi eseménye, I. Ulászló és Erzsébet királyné trónharca a játékok alapja. Az ország urainak egyik része Ulászlót, a másik Erzsébet királynét támogatta, akik több alkalommal csatát is vívtak a Duna mellett (Esztergomnál és Budán), a játék egyik változata még a révészeket is megemlíti: „Jó révészek, vigyetek át a Dunán.” A játék párbeszéde a révészek és az átkelni akaró had vezére között folyik. A révészek a népet képviselik, akik a katonákat gyanakvással nézik, hiszen tapasztalatuk szerint az idegen sereg csak pusztítja az országot.

Népmesénk fekete és fehér királyainak játékosan megelevenített küzdelmeit juttatja eszünkbe a Nap és Hold (világosság és sötétség) ellentéte a párbeszéd sorjátékokban. A két legerősebb játékos kiválik a gyerekek közül, megegyezés szerint egyik lesz a Napkirály, a másik a Holdkirály. Az ő ügyességük dönti el a két csapat eredményét. A leányjátékokban a férjhez menés gondja, körülményei, az asszonyi élet egy-egy mozzanata elevenedik meg, mint pl. a Cicölle játékban. „Elhagylak, elhagylak, Cicölle! / ... Jó szántóra, vetőre, / barnapiros legényre, Cicölle.

Gyermekjátékainkat vizsgálva különösen azoknak kell nagy jelentőséget tulajdonítanunk, melyeket a gyermek ösztönös játékszomjától hajtva idősebb játszótársaitól önként vesz át, illetve a játék hevületében a hagyományos elemekből maga alkot. A különböző korok és népek érdeklődési és foglalkozási körének jellegzetes tárgyait megtaláljuk gyermekeik játékaik között is. A játék anyagát pedig leginkább a közvetlen környezet biztosította. Ezt igazolják a mozdulatutánzó és botos páztorjátékok, hiszen a falusi gyerekek egyik fontos feladata volt az állatok őrzése és legeltetése.

A középkori harcok, a várháborúk emlékét őrzik a népi sportjátékok, melyek különösen az I. világháború előtt és idején voltak elterjedve. A játékokban legtöbbször támadók és védők szerepelnek, a csapatok legjobb játékosát, a játék szervezőjét vezérnek nevezik.

A kötet a felhasznált irodalom, a gyűjtők nevének felsorolása és a tartalommutató zárja, ahol játékonként feltüntetik a gyűjtés helyét és a játék gyűjtőjének nevét.

A *Kivirágzott a diófa*... nemcsak kedves olvasmány, hanem értékes szakkönyv is. Valóban nagy kár lenne, ha a kötet anyaga, melynek te-

kintélyes része eddig még publikálatlan gyűjtés, nem került volna könyvespolcunkra. Hogy a gyűjtemény játékait immár sajátunknak mondhatjuk, nagyban hozzájárul Haider Edit, aki a kötet anyagát válogatta és a játékokat feldolgozta, Borsai Ilona népzenei szakértő, Matkó Katalin, aki rajzaival díszíti a játékokat és nem utolsósorban a szerkesztő Kovács Ágnes néprajztudós.

VAJDA Zsuzsa

SZÍNHÁZ

AZ ELŐADÁS SZOLGÁLATÁBAN

Az újvidéki Nemzetközi Díszlet- és Jelmezterv Triennáléről

Manapság ugyan már nem vonják egyértelműen kétségbe, hogy a díszlet- és jelmezterv önálló műalkotás, de a színházi tervező művészi munkájának értékelésekor a sorok között mintha mégis minduntalan megbújna egy kis kérdőjel. E kérdőjel pedig arra a tévhitre utal, hogy a tervező műalkotását mégsem lehet úgy kezelni, mint egy festményt, grafikát vagy akár szobrot, mert a szcenikai művészet irányítója elsősorban a rendező. Ő az, aki eldönti az előadással kapcsolatos olyan kérdéseket, hogy a díszlet korhű legyen-e vagy sem, stilizált, esetleg naturalisztikus maradjon stb.

Szerintünk a színpadi tervező munkájának önállóságán mindez nem ejt csorbát, hiszen a díszlet- és jelmeztervező feladata csak a rendezői utasítások után kezdődik, s munkájának eredményét vagy kudarcát éppen ahhoz kell mérni, hogy a rendezői elképzelést mennyire tette a maga lehetőségein belül teljesebbé. A színpadi tervezés egy kollektív művészet láncszeme, de a láncszem akkor jó igazán, művészi szintű és rangú, ha ön maga kifejezde is, tehát szuverén életre is képes.

Másfél évtizeddel ezelőtt az újvidéki Sterija Játékok főbizottsága azal a céllal határozta el, hogy az országos színházi fesztivál keretében háromévenként nemzetközi díszlet- és jelmezterv kiállítást szervez, hogy az ilyen önálló életre képes munkákat mutassa be. A fesztiváli közönség nem kis kétellyel várja ezeket a rendezvényeket, mert nehéz elképzelni, hogy egy vagy néha több kontinens országainak sokféle kultúrájára és hagyományaira épülő színházi törekvéseiből megbízható képet tudnának nyújtani. Hiteles, átfogó képet természetesen nem adhatnak, csupán a bepillantást teszik lehetővé, egy kis nemzetközi sétára viszik el a nézőt. Az újvidéki kiállítás — az V. Nemzetközi Díszlet- és Jelmezterv Triennálé — tizenhárom ország (Belgium, Bulgária, Csehország, Finnország,